

Алімпійская адукацыя на ўроках беларускай мовы

Узровень адукацыі чалавека вызначаецца не толькі шырынёй яго ведаў у розных галінах навукі і ступенню іх упарадкаванасці, сістэмнасцю, узаемазвязанасцю, а ў першую чаргу ўзроўнем і культурай разумовай працы. Таму надзвычай актуальнай з'яўляецца праблема выпрацоўкі ў школьнікаў навыкаў засойваць інфармацыю з найменшай затратай сіл і часу, фарміравання ўменняў эфектыўна працаваць з вучэбнай і навукова-папулярнай літаратурай. Для гэтага неабходна валодаць наступнымі якасцямі: дастатковым тэмпам чытання, умем складаць план артыкула, вылучаць галоўную думку часткі, абзаца і ўстанаўліваць сувязь паміж імі, знаходзіць аргументы, якімі карыстаецца аўтар, каб сцвердзіць сваю думку. Валоданне такімі якасцямі будзе спрыяць таму, што вучні лягчэй навучацца складаць канспекты, рыхтаваць рэфераты ці даклады на аснове адной або некалькіх крыніц, якія дапаўняюць адна адну ці заключаюць дыскусійныя моманты.

Значная роля ў вырашэнні гэтых праблем належыць прадметам гуманітарнага цыклу, у першую чаргу, мовазнаўчым (рускай і беларускай мове). Асаблівасці гэтых прадметаў у тым, што яны патрабуюць не толькі засваення дакладных ведаў, але і выпрацоўкі практычных уменняў, набыцця навыкаў, якія будуць патрэбныя на працягу ўсяго жыцця.

З другога боку, навучанне мове ў сучасных умовах набывае камунікатыўны характар. Таму адбываецца пастаянны пошук аптымальных метадаў і прыёмаў для фарміравання сістэмнага ўяўлення пра шматфункцыянальнасць моўных з'яў як граматычнага і камунікатыўнага факта. Сёння методысты часцей і часцей звяртаюцца да тэксту як асноўнай адзінкі маўлення, якая здольная змяшчаць значны аб'ём інфармацыі і адлюстроўваць камунікатыўную функцыю мовы ў яе цэласнасці.

Для фарміравання неабходных навыкаў працы з тэкстам, развіцця цікавасці да мовы, пашырэння міжпрадметных сувязей падаецца неабходным выкарыстанне на ўроках мовы тэкстаў нефілалагічнай тэматыкі: спартыўных, прыродазнаўчых, экалагічных і інш. Гэта дазваляе пашырыць веды вучняў пра свет, набыць і ўдасканаліць веды па спецыяльных прадметах, што спрыяе, у першую чаргу, фарміраванню ўсебакова развітай асобы.

На наш погляд, цікавым і практычна накіраваным можа быць выкарыстанне на ўроках беларускай мовы тэкстаў, звязаных з пытаннямі алімпійскай адукацыі. Такія тэксты могуць змяшчаць інфармацыю пра пра гісторыю Алімпійскай гульні, сучасны Алімпійскі рух, удзел Беларусі ў алімпіядах, развіццё алімпійскіх відаў спорту на Беларусі, знакамітых

беларускіх спартсменах – алімпійскіх чэмпіёнаў. У сучасным свеце спорт набывае ўсё большае значэнне, ён даўно ўжо выйшаў за межы толькі забаўляльнага відовішча. Перамогі на міжнародных спартыўных арэнах маюць каштоўнасць не меншую за палітычныя і ваенныя перамогі. Таму акцэнт на поспехі Беларусі на Алімпійскіх гульнях будзе мець і вялікі выхаваўчы эфект: фарміраваць пачуццё патрыятызму, выхоўваць гонар за сваю краіну.

Формы працы з тэкстам на ўроках мовы могуць быць самыя разнастайныя: праца з тэкстам як адзінкай маўлення (складенне плану і пераказ па плане, вызначэнне яго тэмы і ідэі, падбор загалоўка, фармулёўка пытанняў да тэксту, выяўленне відаў і сродкаў сувязі сказаў у тэксце, вызначэнне стылю і тыпаў маўлення), выкананне граматычных заданняў да тэксту, пераклад з рускай мовы на беларускую і наадварот. Таму і выкарыстаўвацца такія тэксты могуць на ўсіх тыпах урокаў: новых ведаў, паўтарэння, замацавання, камбінаваны, абагульнення, праверкі. Такія заняткі будуць спрыяць і развіццю вуснай мовы вучняў, асабліва калі прапанаваць пытанні для абмеркавання па тэме, раскрытай у тэксце. Спецыяльныя тэксты можна выкарыстаць у якасці дыктовак, пераказаў.

Так, пры вывучэнні тэмы “Прыслоўе як часціна мовы” вучні павінны засвоіць веды пра лексіка-граматычнае значэнне прыслоўя, ступені параўнання і спосабы словаўтварэння прыслоўяў, выпрацаваць навыкі правапісу прыслоўяў. Для засваення і замацавання ведаў пра гэтую часціну мовы можна прапанаваць наступны тэкст:

Палёт заўсёды прывабліваў чалавека. Спрадвеку, магчыма, самыя першыя людзі марылі лятаць, як птушкі. Падалі з царкоўных званіц, высокіх дрэў, гор. Адны разбіваліся, а тыя, хто цудам заставаўся жывы, траплялі пад суд: іх выганялі з гарадоў, а то і каралі смерцю. Я пра ўсё гэта міжволі думаў, назіраючы фінальныя спаборніцтвы зімовай Алімпіяды ў амерыканскім Солт-Лэйк-Сіці. Амаль дзве гадзіны нават на паўхвіліны не мог адвесці вачэй ад фрыстайлістаў. Прычына банальная. Сярод 12 лепшых спартсменаў, што трапілі ў фінал, трое былі беларусы.

Дзмітрый Рак дамогся такога поспеху, дзякуючы найперш волі, жаданню і... натхненню. Ніколі раней ён не выступаў з такім імпэтам, ніколі не набіраў такіх высокіх балаў.

Спадзявацца на выхад у фінал Дзмітрыя Дашчынскага было яшчэ менш шанцаў, чым на яго цэзку Дзмітрыя Рака. Дашчынскі – вопытны майстар. Але бяда ў тым, што ён за два тыдні да адказных спаборніцтваў зламаў ключыцу, не трэніраваўся.

Пра Аляксея Грышына (ён стаў улюбённым глядачоў) гаварылі як пра фаварыта, як мінімум прэтэндэнта на медаль. У фінал ён выйшаў без асаблівых праблем, больш таго, абышоў свайго галоўнага канкурэнта Эрыка Бергуста.

І вось фінал. Шалёны разгон, высокі скачок, перавароты ў паветры, тры з паловай секунды вольнага палёту І ўсё трэба выканаць дакладна, без памылак, асабліва прызямленне. У фінале спартсмены скачуць па два разы. Ужо пасля першай спробы было зразумела, што нашы Дзімы — Рак і Дашчынскі — практычна на медалі разлічваюць не могуць. Перадапошнім скакаў Аляксей Грышын. Атрымалася няблага, але не вельмі бліскуча. Ён апынуўся толькі на трэцім месцы. А яшчэ не выступаў яго асноўны канкурэнт. Павінна было здарыцца нешта экстраардынарнае, каб Грышын “захапіўся” за бронзу. І, мусіць, лёс быў на баку Аляксея. Падчас прызямлення віцэ-чэмпіён Нагана Эрык Бергуст упаў. Канечне, шкада амерыканскага спартсмена, але як прыемна, што наш лятаючы лыжнік ўсё-такі атрымаў алімпійскі медаль і яго сябры па камандзе паказалі неблагі вынік (Паводле В.Жывіцы).

Тэкст дае шмат прасторы для вырашэння разнастайных лінгвістычных і не толькі задач. Па-першае, на аснове прапанаванага тэксту можна арганізаваць вывучэнне прыслоўя як часціны мовы і засваенне яго граматычных асаблівасцей. Для гэтага спачатку паўтарыць тыя часціны мовы, якія ўжо засвоены вучнямі (назоўнік, прыметнік, дзеяслоў), вызначыць іх катэгарыяльнае значэнне, граматычныя катэгорыі і сінтаксічныя функцыі. Пасля гэтай працы вучні знаходзяць у тэксце прыслоўі, высвятляюць яго ролю ў сказе. Можна прапанаваць вучням вызначыць, якую ролю прыслоўяў пры стварэнні тэксту, для чаго выкарыстоўваецца аўтарам.

Па-другое, тэкст дае магчымасць актуалізаваць веда, набытыя вучнямі па лексіцы (падабраць да прыслоўяў антонімы і сінонімы, калі гэта магчыма), скланенню назоўнікаў і правапісу складаных назоўнікаў.

Па-трэцяе, ёсць багаты матэрыял для працы з тэкстам як адзінкай маўлення. Можна прапанаваць вучням акрэсліць адзнакі публіцыстычнага стылю, назваць сродкі выражэння аўтарскіх адносін, падумаць над пытаннем, чым абумоўлена ўжыванне некалькіх найменняў для абазначэння аднаго і таго ж чалавека – спартсмена Аляксея Грышына (*улюбёнец глядачоў, прэтэндэнт на медаль, фаварыт, лятаючы лыжнік*)?

І, зразумела, на аснове тэксту можна распачаць гаворку пра фрыстайл як алімпійскі від спорту, даць заданне падрыхтаваць паведамленні пра яго гісторыю, поспехі беларускіх спартсменаў-фрыстайлістаў.

Цікавым, насычаным разнастайнай інфармацыяй можна зрабіць заняткі па вывучэнні тэмы “Дзеепрыслоўе”, калі выкарыстаць на ім наступны тэкст:

Яшчэ ў дзяцінстве рамантыка старажытнагрэчаскіх Алімпійскіх гульняў настолькі захапіла П'ера дэ Кубертэна, што з гадамі перарасла ў дзёрзкую мару – адрадзіць іх.

Але спачатку хлопчык стаў актыўна займацца фізічнымі практыкаваннямі, (умацаваць) сілу духа і мышцаў. Адначасова шмат чытаў аб гульнях, вывучаў архіўныя дакументы.

(Скончыць) універсітэт, ён асабіста адправіўся на зямлю старажытнай Алімпіі. (Вярнуцца) дадому, з натхненнем пачаў расказваць сябрам аб убачаным і пачутым.

Вясной 1893 года Кубертэн адправіўся ў Міністэрства асветы Францыі, каб даказаць, што адраджэнне гульняў падыме аўтарытэт Францыі, што гэта справа гонару кожнага француза і яго, міністра, асабіста. У рэшце рэшт міністр, (пагадзіцца) з довадамі П'ера, дазволіў правядзенне на тэрыторыі краіны Сусветнага кангрэса па адраджэнні Алімпійскіх гульняў, якія адбыўся 16 чэрвеня 1894 года ў актавай зале Сарбоны.

(Заслухаць) даклад Кубертэна і (азнаёміцца) з распрацаванымі ім арганізацыйнымі высновамі алімпійскага руху, кангрэс 23 чэрвеня 1894 года зацвердзіў Алімпійскую Хартыю.

На кангрэсе было вырашана правесці першыя Алімпійскія гульні сучаснасці ў Грэцыі, дзе яны калісьці нарадзіліся. А (адзначыць) выключныя заслугі П'ера дэ Кубертэна, другія гульні арганізаваць у 1900 годзе ў Парыжы. (Паводле У.Ягорычава)

Тэкст трэба спісаць, утвараючы ад дзеясловаў у дужках дзеепрыслоўі, суфіксы дзеепрыслоўяў абазначыць. Гэтае заданне дазваляе вырашыць вучэбныя задачы, пастаўленыя на ўроку.

Для паўтарэння правіл беларускай арфаграфіі можна папрасіць вучняў растлумачыць правапіс вялікай літары у тэксце.

Праца з тэкстам прадугледжвае складанне плану тэксту і пераказ яго па плане.

Таксама тэкст дае багаты матэрыял для гутаркі пра гісторыю сучаснага Алімпійскага руху. Можна акрэсліць такія пытанні: роля П'ера дэ Кубертэна ў адраджэнні Алімпіяд, Алімпійская хартыя, Алімпійскі лозунг, Алімпійскі сімвал і сцяг, дзейнасць МАК, Дзімітрыёс Вікелас – першы прэзідэнт МАК і іншыя. Зрабіць гэта можна як у форме паведамленняў, так і рэфератаў. У якасці творчай працы можна прапанаваць паразважаць над алімпійскім дэвізам: “Галоўнае не перамога, а ўдзел”.

Для лепшага засваення граматычнай тэмы можна прапанаваць пераклад:

Рассказывать о Медведе трудно. Думаю, коллеги-журналисты, зная Александра Васильевича, согласятся со мной. С одной стороны, про него написано столько тысяч страниц, что сказать нечто новое не представляется

возможным. С другой – находясь под постоянным пристальным вниманием, при всей внешней открытости натуры, Медведь каким-то образом умудряется оставаться загадкой, неся в себе тайну феномена собственной судьбы. (С.Виноградов)

Пераклад дасць магчымасць засвоіць спецыфіку ўтварэння дзеепрыслоўяў у рускай і беларускай мове, а таксама на аснове гэтага тэксту можна пачаць размову Аляксандра Мядзведзя – легенду беларускага спорту.

Інфармацыйна насычаным падаецца тэкст, які можна рэкамендаваць для выкарыстання пры вывучэнні тэмы “Словазлучэнне”:

Большую частку беларускай хакейнай зборнай на сённяшні дзень складаюць ветэраны. Гэта гульцы, якія прайшлі яшчэ савецкую школу хакея. Аднак паступова ў складзе зборнай пачалі з’яўляцца і маладыя хакеісты, якія зарабілі сабе імя ўжо ў суверэнным беларускім хакеі. Асноўнымі хакеістамі зборнай, яе лідэрамі з’яўляюцца 22-гадовы Канстанцін Кальцоў, 25-гадовыя Аляксей Калюжны і Дзмітрый Дудзік. Апошні ўвогуле на Алімпійскіх гульнях стаў адзіным прадстаўніком унутранага чэмпіянату Беларусі ў складзе сваёй каманды. Дзіма абараняе колеры хакейнага клуба “Гомель”. Пасля некалькіх гадоў, праведзеных у Германіі, ён вярнуўся ў Беларусь. І стаў лідэрам свайго клуба, адным з самых моцных форвардаў чэмпіянату краіны. Толькі крыўдная траўма перашкодзіла Дзіму прыняць удзел у чэмпіянаце свету, які праходзіў галандскім Эйндохевене. Пасля вяртання з Солт-Лэйк-Сіці Дудзіка проста насілі на руках. Відаць, ён і сам збіўся з ліку, колькі разоў прымаў шанаванні і віншаванні. І Дзіма заслужана стаў адным з прэтэндэнтаў на званне лепшага хакеіста Беларусі сёлетняга сезона.

Самы малады па ўзросце, але далёка не “зьялены” па майстэрстве – Канстанцін Кальцоў. Сёлетні сезон Косця, які, дарэчы, стаіць на драфце ў НХЛ, пачынаў у складзе казанскага “Ак Барс”, а завяршыў у маскоўскім “Спартаку”. І, што прыкметна, у яго яшчэ ёсць усе шанцы праявіць сябе ў Нацыянальнай хакейнай лізе, якая лічыцца наймацнейшай на планеце. На сённяшні дзень у НХЛ выступае толькі адзін прадстаўнік Беларусі – Руслан Салей. Працаголік Кальцоў б’ецца з усіх сіл, каб даказаць, што ён даўно адбыўся. (І.Гарошка)

Пасля таго, як тэкст будзе прачытаны, трэба даць яму назву, абгрунтаваць яго падзел на абзацы. Карысным будзе заданне на фармулёўку значэння тэрмінаў *форвард*, *сезон*, *драфт*, падбор сінонімаў да перыфраз *абараняць колеры хакейнага клуба і насіць на руках*.

Для працы над асноўнай тэмай урока, трэба выпісаць словазлучэнні і вызначыць від сувязі, назваць спалучэнні слоў, якія не з’яўляюцца словазлучэннямі.

На аснове тэксту можна арганізаваць абмеркаванне пытанняў па праблемах і перамогах беларускага хакея.

Такім чынам, выкарыстанне тэкстаў па праблемах алімпійскай адукацыі дазволіць зрабіць урокі больш цікавымі і насычанымі, лепш засвоіць асноўныя нормы беларускай мовы, будзе спрыяць фарміраванню камунікатыўных навыкаў у вучняў, развіццю мовы.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ